

A Székelyföld természetföldrajzi adottságai

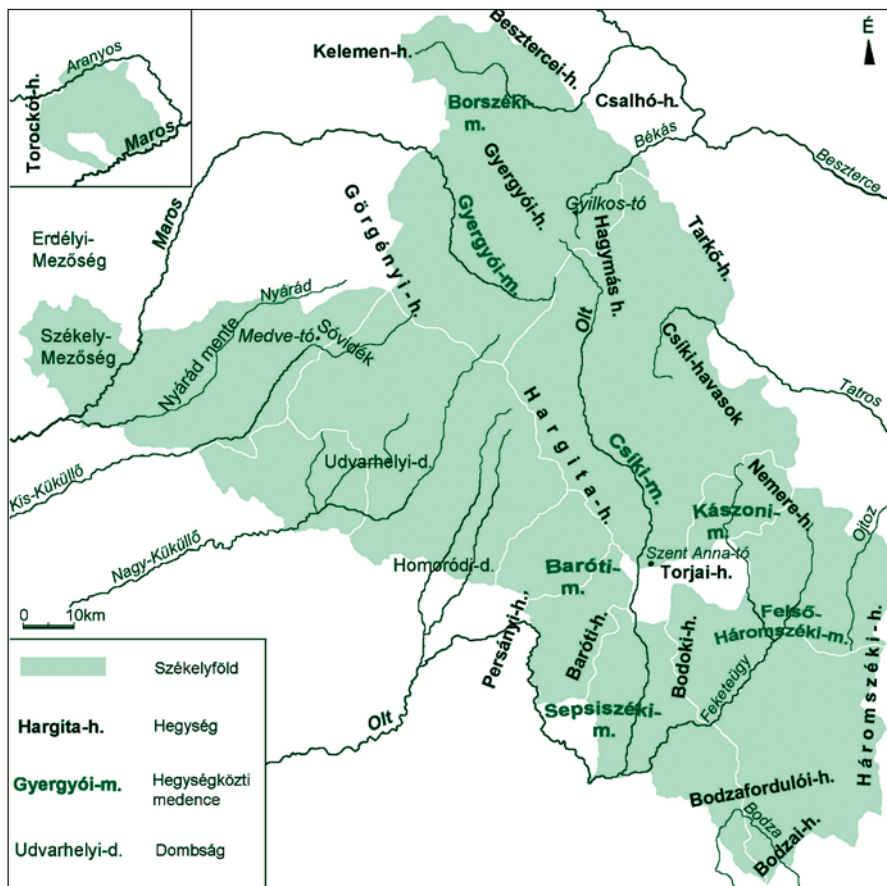
Dr. Elekes Tibor – egyetemi docens, Miskolci Egyetem Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatikai Intézet

A Székelyföld két természetföldrajzi tájegység, nagyjából a Keleti-Kárpátok, kisebbrészt az Erdélyi-medence területén helyezkedik el. Keletről nyugat felé haladva, a Keleti-Kárpátok mind a négy szerkezeti öve érinti a Székelyföldet, a hegyközi medencesor túlnyomó része is e történelmi tájegység területén helyezkedik el.

A márga, homokkő, pala és mészkőből fölépülő kréta-miocén flis részét képezik a nagy felszíni kiterjedésű Tarkói-takaró homokkővonulatai. A Székelyföld K-i peremét és DK-i részét alkotják a lankás lejtőjű, párhuzamos, egyenletes csúcsmagasságú hegyhátak formájában jelentkező flis vonulatai, Erdély és Moldva hajdani határhegyei a Tarkó, a Csíki-havasok és a Nemere-hegység.

DK-i folytatódásuk a „Kárpátkanyari-hegyvidékként” is emlegetett Háromszéki- (1777 m), Bodzai- és Brassói-havasok. É-D-i párhuzamos sávokba rendeződött, enyhe lejtőjű kiemelkedések és mélyedések alkotják a Tarkó-hegységet (1664 m). Érdekessége a jellegzetes havasi gazdálkodásra berendezkedett szórványtelepülés hálózata. DNy-i előterében, a Tatros felső folyásánál találjuk a legnagyobb tengerszint feletti magasságon (800-950 m) települt magyar közösséget, a gyimesi csángókat.

A Székelyföld részét képező Gyimes-től DNy-ra, a párhuzamos, évezredes közlekedési útvonalakat eligazító patakvölgyek által fölszabdalt Csíki-havasok és Nemere-hegység húzódik. 1777

A Székelyföld domborzata és vizei (Szerző: Elekes Tibor)

m magasságig emelkedik az Olt és a Szeret vízgyűjtőjét, ugyanakkor Erdélyt, Moldvát és Havasalföldet elválasztó határhegység, a Háromszéki-havasok.

Tőle DNy-ra, a Bodzafordulói-hegység és a Székelyföld határát jelző Bodzai-havasok található. Széles, legömbö-

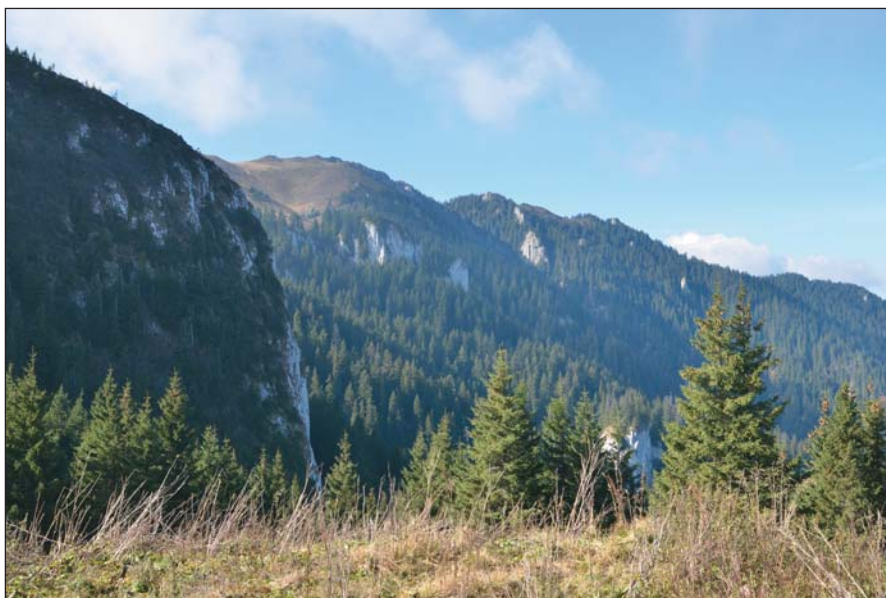
lyített háta uralják az 1000 m-t alig meghaladó, a Háromszéki-medence részeit elválasztó Bodoki- és Baróti-hegység kréta flis vonulatait.

A Keleti-Kárpátok legidősebb egységét a Bukovinai- és Erdélyi-takarók kristályos-mezozoikumai öve képezi. A törésszerű szerkezetű felszín mély völgyek szabdalják, lépcsőzetes tönkfelszínek borítják. A Bukovinai-takarórendszer szárazföldi és sekélytengeri metamorfizált (átalakult) képződményeiből (gneisz, filit, csillámpala) épül föl a kristályos vonulathoz tartozó Gyergyói-havasok, a Székelyföld É-i peremét szegélyező Besztercei-havasok és a Naskalat-hegység.

Változatosabb kőzetanról tanúskodik a Borszéki-, Salamási-, Ditrói- és Vaslábi-hegycsoportra osztható, a Maros és a Szeret vízválasztóját magán hordozó Gyergyói-havasok.

Triász és jura ofiolitokra települt triász-alsó-kréta tengeri üledékes mészkő képezi az Erdélyi-takarókat (Transzilvanidák). Ennek része a kiemelt, töredezett, karsztos felszínű Hagymás-

hegység (1792 m). Az Erdélyi-takaró részeként ismert a Persányi-hegység É-i részében található, a Székelyföldhöz tartozó Vargyas-mészaköszoros az Orbán Balázs-barlanggal.

Felső-miocén-pleisztocén vulkanikus vonulatok képezik a Keleti-Kárpátok legbelső, Ny-i részét. A Székelyföld határhegyei, a Kelemen- (2100 m) és a Görgényi-havasok (1777 m), valamint a „székelyek szent hegye”, a Hargita (1800 m) alkotta tűzhányólánc Európa egyik leghosszabb összefüggő vulkáni vonulata. A vízválasztót képező, többnyire andezites kalderák és kráterek sorozata évszázadokon át székelyföldi közigazgatási egységek határát hordozta. A nagyobb részt fenyvesekkel és bükkösökkel borított, tőzegmohalápokat őrző vulkáni vonulatban és térségében több ezer ásványvíz (borvíz) forrás (Borszék, Csík-szentkirály, Tusnád, Kászón, Bibarcfalva, Bodok stb.), kénes, szén-dioxidos gázszivárgások, hévizek képződtek. A tűzhányó tevékenység eredményeként a kalderavonulat két oldalán összefüggő 900-1200 m-es vulkáni peremfennsík képződött, melyhez szervesen hozzátartozott a napjainkban az Erdélyi-medence K-i peremét jelző, 1000 m-t meghaladó Bekecs-tető, Siklód-kő és Firtos. A nagy kiterjedésű erdőségekkel borított, a mai bokortanyáknak helyt adó peremfennsík a Görgényi-havasok és a Hargita Ny-i peremén 10-25 km szélességben húzódik, K-i pereme 10-15 km-rel keskenyebb.

A Keleti-Kárpátok szorosokon és hágókon keresztül egymásba fűzött, a vulkáni, valamint a kristályos, mészkő és flis, DK-en az alacsony homokkővonulatok között fekvő hegyközi medencéi Székely-medencesorként is ismerete-

sek. A kis medencék az 500-950 m tszf.-i magasságban elhelyezkedő Bélbori-, Borszéki-, Kászoni-, Baróti- és Bodzafordulói-medence. A nagy medencék a vulkánossághoz, illetve a fiatal szerkezeti süllyedésekhez kapcsolódó, tavifolyóvízi feltöltődésű Gyergyói-, Csíki- és Háromszéki-medence.

A Maros felső folyása mentén kialakult, több száz méteres hegylejtőkkel szegélyezett Gyergyói-medence 640-850 m tszf.-i magasságban, 75 km-en húzódik É-D-i irányba. A domborzat függvényében kialakuló fordított hőmérsékleti rétegződés, a gyakori köd miatt itt tapasztalható Székelyföld viszonylatában a leghűvösebb időjárás: a téli hónapok középhőmérséklete $-9\text{ }^{\circ}\text{C}$, a téli napokon gyakori a $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$, $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$. A medencealjon a 14.–18. században kitermelt erdőségek és lecsapolt mocsarak helyét állattenyésztésre használt legelők és kaszálók, burgonyatermesztés-

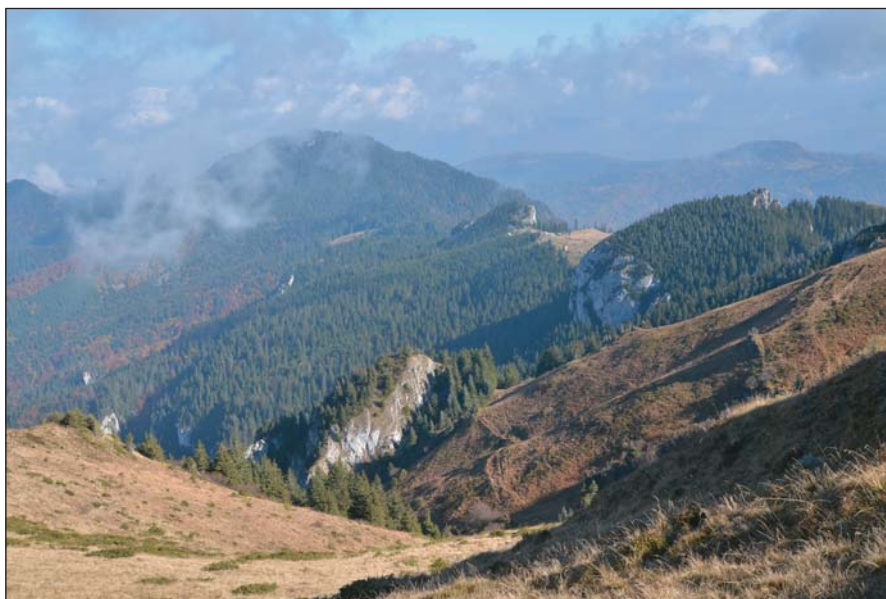
re alkalmas szántók és D-ről É-i irányba bővülő településhálózat vette át.

Fel-, Közép- és Alcsíki-medencére osztható az Olt felső folyása mentén 50 km hosszúságban elnyúló Csíki-medence területe. É-on a Marosfői küszöbön a Gyergyói-, D-en az Olt Tusnádi szorosán a Háromszéki-medencéhez kapcsolódik. A nagy kiterjedésű erdőségek, a 600-700 mm évi csapadékmennyiség, az $5,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ évi középhőmérséklet sajátos, hűvös éghajlathoz kapcsolódó életforma kialakulását tette lehetővé a sűrűn lakott medence több ezer lakosú községeiben és városaiban.

A flisbe mélyült, folyóvízi hordalékkal feltöltött, 530-560 m tszf.-i magasságú Háromszéki-medence (Felső-Háromszéki vagy Kézdivásárhelyi-, illetve a Sepsiszéki-medence) enyhén lejt a hegységperem felől az Olt és a Feketeügy irányába. Az Olt völgyétől DNy-ra elterülő Barcasági-medencével együtt Brassói-Háromszéki-medenceként is ismerjük (a román nyelvű szakirodalomban többnyire Brassói-medenceként írják le.).

Az Erdélyi-medence a Keleti- és Déli-Kárpátok, valamint az Erdélyi-középhegység közé ékelődő, K-ről Ny-i, illetve ÉNy-i irányba fokozatosan lejtő dombsági felszínű tájegység. Felszínét pannon, kisebbrészt szarmata üledékek, a szélesebb völgyekben negyedidőszaki folyóvízi hordalékok borítják. A dombság hajdani lombos erdőkkel borított felszínét napjainkban csuszamlásos-suvadásos formákkal tarkított legelőként, kaszálóként használják.

A Görgényi-Hargita vulkáni vonulat közvetlen DNy-i szomszédságában található három változatos fölépítésű, az Erdélyi-medencéhez tartozó székely tájegység: a Sövidéki-, az Udvarhelyi- és a

Homoródi-dombság (Ez utóbbinak csak É-i része tartozik a Székelyföldre). Az agyaggal, homokkal, konglomerátummal és vulkáni törmelékkel borított felszínen ÉNy-DK irányú völghálózat alakult ki. Itt húzódnak a vulkáni peremfennsík maradványhegyei, a Bekecs (1080 m), a Siklód-kő (1028 m), és a Firtos (1062 m). Változatos sókarsztformák, sószoros alakult ki a parajdi Sóháton, sókarszttavak a szovátai „Sókárpátokban”.

Az Erdélyi-medence központi területe a túlnyomórészt agyaggal borított csuszamlások, suvadások, deráziós formák és vízmosások által fölszabdalt Erdélyi-Mezőség. A dombság állandó és időszakos, „rendezetlen” vízhálózatú völgyekben nagyszámú halastavat létesítettek. Az utóbbi évszázadokban a lombhullató erdők helyét legelők, kaszálók vették át. Az Erdélyi-Mezőség DK-i részét Székely-Mezőségeként is ismerjük.

D-re a teraszokkal szegélyezett, széles árterű Mezőségi-Maros-völgy (Marosmező) húzódik. K-ről Ny-i irányba lejtő, táblás szerkezetű az 500-700 m tszf.-i magasságú Küküllők-dombsága. A Maros völgyétől a dél-erdélyi hegyaljai Fogarasi- és Szebeni-medencéig terjed. Az agyagos, márgás összleten erőteljesen fölszabdalt, párhuzamos magaslatookban tetőző felszínek és széles, teraszos völgyek képződtek. A tektonikai adottságokhoz igazodó, párhuzamos völgyeket erdőkkel borított gerincek választják el. A lejtőkön csuszamlások és suvadások, deráziós formák, vízmosások alakultak ki, erőteljes a talajlepusztulás.

É-D-i irányba haladva, a legfontosabb, részben a Székelyföldre tartozó tájegységei a nagy településsűrűségű

Háromszék — Kovászna

Földrajzi értelemben Kovászna megye megközelítőleg Románia közepén helyezkedik el, a Keleti-Kárpátok ívének belsejében. Kovászna, 3 710 km²-es kiterjedésével az ország egyik legkisebb megyéje. Magassága 468 m-től (Ágostonfalva mellett) 1777 m-ig (Lakóca-csúcs) terjed.

A Kárpátokat érintő intenzív szerkezeti mozgások a megye területét több geomorfológiai egységre tagolták. Három domborzati egység különül el: egy külső, 1500 m-nél magasabb rész, a Hargita Nemere, a Háromszéki- és Bodzai-havasokban, egy második, központi rész, melyet a Szentgyörgyi-, Késdivásárhelyi- és Baróti-medencék (a Brassói-medence északi nyúlványai) alkotnak, valamint egy magasabb, belső rész, ahol a hegycsúcsok csak ritkán haladják meg az 1100 m-t (Persány-hegység, Baróti- és Bodoki-havasok).

Kovászna megye területe a Keleti-Kárpátok része, melynek felépítésében jura, kréta, paleogén, neogén és negyedkori kőzetrétegek vesznek részt. Ezeket üledékes és magmás eredetű kőzetek építik fel.

A megye elhelyezkedése és a domborzat jellegzetes hegyközi-medence klímát hoznak létre, szélsőséges hatásokkal. Gyakoriak és erőteljesek a hőmérsékleti inverziók, a minimumhőmérsékletek nagyon alacsonyak és a légmozgások gyengék. Az évi átlaghőmérséklet 7,1 és 7,6 °C között mozog.

Figyelembe véve Kovászna megye magasságát, a csapadékmennyiség viszonylag kevés. Az évi átlagos csapadékmennyiség 500-580 mm a medence alján és 700-800 mm a magas hegylábakon. A csapadék télen a legkevesebb. A május-augusztus közötti időszakban hull a legtöbb eső (több mint 80-100 mm), júniusi csúccsal. A megye egészét tekintve érezhető a csapadékmennyiség csökkenése nyugatról kelet felé, a Késdivásárhelyi-medencében éves átlagban 50-75 mm-rel kevesebb, mint a Baróti-medencében.

A geológiai formációk változatossága, melyek a megye felépítésében részt vesznek, jelentős felszínalatti vízkészlet kialakulását tették lehetővé. Az Olt, a Feketeügy és mellékfolyók árterének pliocén és negyedkori üledékeiben, valamint a lejtőüledékekben felhalmozódott vízkészletek minőségileg kielégítőek, a vidék vízellátásának jelentős erőforrásai. A felszín alatti víztároló rétegekben felhalmozódott vizek hozama eléri az 5-6 liter/másodpercet.

Az ásványvízforrások jelenléte a vidék egyik kiemelkedő jellemvonása. Legnagyobb sűrűségben Kovászna város környékén jelennek meg (főleg szénsavas, bikarbonátos, nátriumos vizek). A hegyek és a medence találkozásánál, az Olt völgyében és a Feketeügy vízgyűjtőjében az ásványvizek szénsavas, konyhasós, kalciumos típusú vizek. A megyében több mint 600 ásványvizet adó forrás ismert, ezek közül néhányból palackoznak is. Legnépszerűbbek a bibarcfalvi, bodoki és az előpataki borvizek.

Forrás: <http://www.kovasznamegyetanaacs.ro/haromszek-foldrajza/>

Nyárádmente, a Kis-Küküllő menti dombság, a Kis-Küküllő völgye, a Küküllőközi-dombság, a több város felől felfűző Nagy-Küküllő völgye. Az Erdélyi-Mezőség és a Küküllők-dombsága székely tájain a növénytermesztést és gyümölcsstermesztést is lehetővé tevő 7,5-9 °C az évi középhőmérséklet, 600-800 mm az évi csapadékmennyiség. A történelmi Aranyosszék az Erdélyi-medence Ny-i peremén, a Maros, az Aranyos és a középidői mészkőből fölépülő Torockói-hegység közé ékelődő, túlnyomórészt dombsági terület, az Erdélyi-Hegyalja részét képező Tordai-hegyalja-hoz sorolható. A közigazgatási egységek kialakulása, változásai szempontjából is jelentős székelyföldi vízhálózat gerincét a Hagymás-hegység térségéből eredő Maros és Olt képezik.

A Keleti-Kárpátok központi vonulatai a Tisza, az Olt, valamint a Szeret közötti vízválasztót képezik. A Maros székelyföldi jelentősebb mellékágai a Nyárád, a Kis-

Küküllő és a Fehér-Nyikót is felfűző Nagy-Küküllő. Aranyosszék térségében ömlik Erdély leghosszabb folyójába, a Marosba, a Hespát-patakat is magába fogadó Aranyos. Az Olt a Székelyföldön a Kászón-patakkal bővülő Feketeügyet, valamint a Hargitából eredő Nagy- és Kis-Homoród vizét gyűjti össze. A Szeret Székelyföldről érkező mellékvizei a Besztercebe ömlő Kis-Beszterce és Békás-patak, a Tatros az Ojtozzal, valamint a Bodza.

A Székelyföld idegenforgalmi szempontból is fontos természetes tavai a Szent-Anna kráter tó, a természetes torlással kialakult Gyilkos-tó és a szovátai sókarszt tavak legjelentősebbike, a Medve-tó.

Szerkesztette és képek: **Nagy László**

Forrás: *Dr. Elekes Tibor: A természetföldrajzi adottságok és a közigazgatás térbeliségének kapcsolata a Székelyföldön, In: A Miskolci Egyetem Közleményei, A sorozat, Bányászat, 82. kötet (2011), pp. 49-59.*